

Виходячи із зазначеного, можна зробити висновок, що проблематика інформаційної підтримки та інформаційної протидії в діяльності правоохоронних органів, захист інформаційного простору в правоохоронній системі, розробка стратегії інформаційної протидії у науці й практиці України ще перебуває на стадії становлення і потребує ґрунтовного наукового забезпечення, зокрема систематизації, в тому числі на рівні організаційно-правового аспекту.

Література

1. Ісмайлов К.Ю. Інноваційні концепції в теорії інформаційних правовідносин як джерела права / К.Ю. Ісмайлов // Південноукраїнський правничий часопис. - 2015. - № 2. - С. 67-70.
2. Катеринчук І.П. Інформаційне забезпечення діяльності правоохоронних органів України: проблеми теорії і практики: монографія / І.П. Катеринчук. - К., 2014. - 392 с.
3. Таїров А.І. Інформаційне забезпечення функціонування органів державної влади: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02. - А.І. Таїров; Інститут

держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. - Київ, 2010. - 20 с.

4. Бачило И.Л. Информационное право: учеб. для вузов / И.Л. Бачило. - М.: Издательство Р. Асланова "Юридический центр Пресс", 2005. - 725 с.

5. Досягнення Twinning у 2012 і 2013 роках [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.center.gov.ua/pres-tsentr/materiali/item>.

6. Форос Г.В. Сучасний стан розвитку інформаційної протидії [Текст] / Г.В. Форос // Правова держава. - Одеса, ОНУ ім. І.І. Мечникова, № 15. - 2012. - С. 336-341.

7. Албул С.В. Функціональне значення розвідувального циклу в оперативно-розшуковій діяльності органів внутрішніх справ // Південноукраїнський правничий часопис. - 2014. - № 3. - С. 216-219.

Катеринчук І.П.,

ректор ОДУВС

доктор юридичних наук, доцент

Надійшла до редакції: 15.03.2016

УДК 343.222(477)

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ПОКАРАННЯ: ВІДПОВІДНІСТЬ РЕФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРИНЦИПАМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Необхідно сконцентруватися на більш поглибленому дослідженні теоретичних та законодавчих проблем, які є наслідком внесення змін у порядок та умови застосування загальних видів звільнення від кримінальної відповідальності та певних окремих видів звільнення від покарання щодо осіб, які вчинили корупційні злочини.

Сутність і зміст даного дослідження спрямовані на пошук відповідей на досить важливі питання: "Чому саме проблема посилення кримінальної репресії щодо осіб, які вчинили корупційні діяння, має вирішуватися за рахунок загальних інститутів кримінального права? Чи узгоджується такий підхід законодавця із основними принципами та засадами кримінального права та законодавства України?"

З набуттям чинності змін, яких зазнала Загальна частина кримінального законодавства у 2014 р., стало чимало проблем теоретичного та законодавчого характеру, які мають стати предметом більш прискіпливого дослідження науки кримінального права. На особливу увагу заслуговують питання відповідності законодавчих новел усій системі кримінального законодавства, основоположним кримінально-правовим принципам.

Намагання законодавця посилити суворість відповідальності за вчинення корупційних злочинів (отже злочинів певного виду) за рахунок положень Загальної частини кримінального законодавства є також додатковим підтвердженням необхідності більш глибокого дослідження такої проблеми теорії кримінального права як співвідношення та первісне значення положень Особливої та Загальної частини КК у досягненні загальної попереджувальної функції кримінального права та законодавства. Адже до розглядуваних змін

кримінального законодавства у 2014 р. були всі підстави вважати, що посилення загальної попереджувальної функції кримінального законодавства має насамперед пов'язуватися із змістом (суворістю) санкції статті.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, покарання, кримінальне законодавство України, звільнення особи від кримінальної відповідальності

Необхідно сконцентруватися на наиболее углубленном исследовании теоретических и законодательных проблемах, которые являются результатом внесения изменений в порядок и условия использования общих видов освобождения от наказания относительно лиц, совершивших преступления в сфере коррупции.

Сущность и содержание данного исследования нацелены на поиск ответов на существенно важные вопросы: "Почему именно проблема усиления уголовной репрессии к лицам, которые совершили коррупционные деяния, должен решаться за счет общих институтов уголовного права? Согласуется ли такой подход законодателя с основными принципами уголовного права и законодательства Украины?"

Со вступлением в силу изменений, которые испытала Общая часть уголовного законодательства в 2014 г., появилось немало проблем теоретического и законодательного характера, которые должны стать предметом более придирчивого исследования науки уголовного права. Особенного внимания заслуживают вопросы соответствия законодательных новелл всей системе уголовного законодательства, основополагающим уголовно-правовым принципам.

Попытка законодателя усилить строгость ответственности за совершение коррупционных преступлений (следовательно преступлений определенного

вида) за счет положений *Общей части уголовного законодательства* является также *дополнительным подтверждением необходимости более глубокого исследования такой проблемы теории уголовного права как соотношение и первоначальное значение положений Особенной и Общей части УК в достижении общей предупредительной функции уголовного права и законодательства. Ведь к рассматриваемым изменениям уголовного законодательства в 2014 г. были все основания считать, что усиление общей предупредительной функции уголовного законодательства должно в первую очередь связываться с содержанием (строгостью) санкции статьи.*

Ключевые слова: *уголовная ответственность, наказание, уголовное законодательство Украины, освобождение лица от уголовной ответственности*

Annotation is necessary to concentrate on the most in-depth issledovaniy theoretical and legal issues that are the result of changes to the procedure and conditions for the use of common types of acquittal with respect to persons who have committed crimes in the sphere of corruption.

The nature and content of the research is aimed at finding answers to the essential questions: "Why is the problem of strengthening the criminal repression to persons who have committed acts of corruption, should be addressed at the expense of the common institutions of criminal law? Consistent whether this approach of the legislator with the basic principles of criminal law and laws of Ukraine?"

With the entry into force of the amendments, which experienced general part of criminal law in 2014, there were many problems of theoretical and legislative, that should be the subject of more captious studies science of criminal law. Special attention should be paid to compliance with legislative developments throughout the system of criminal law, the fundamental principles of criminal law.

The attempt of the legislator to strengthen the rigor of responsibility for committing corruption crimes (hence offenses certain kind) by the provisions of the General Part of criminal law is also further confirmation of the need for more in-depth study of this problem of criminal law theory as the ratio of the original meaning of the provisions of the Special and the General Part of the Criminal Code to achieve a common warning the function of criminal law and legislation. After all, to consider the change of criminal legislation in 2014 had every reason to believe that the strengthening of the common preventive function of criminal law should first communicate with the content (rigor) approval of the article.

Keywords: *criminal liability, punishment, criminal law Ukraine, exemption from criminal liability*

Актуальність обраної теми. Дане дослідження є подовженням аналізу тих проблем кримінального права та законодавства, які обумовлені його реформуванням, і стосуються особливостей реалізації багатьох загальних інститутів кримінального права. (7) Зокрема таких як: призначення покарання, звільнення від відповідальності та покарання (його подальшого відбування), дострокове зняття судимості, порядок зарахування терміну перебування під вартою у строк призначеного судом покарання. На відміну від попереднього узагальненого аналізу усіх зазначених напрямів, у даному випадку маємо сконцентруватися на більш поглибленому дослідженні теоретичних та законодавчих проблем, які є наслідком внесення

змін у порядок та умови застосування загальних видів звільнення від кримінальної відповідальності та певних окремих видів звільнення від покарання щодо осіб, які вчинили корупційні злочини.

Стан дослідження Звернення до комплексу теоретичних, законодавчих та правозастосовних аспектів обраної теми обумовило і зміст використаних джерел, в яких розглядаються питання сутності та значення Загальної частини кримінального законодавства, співвідношення Загальної та Особливої частини кримінального права у забезпеченні правоохоронної функції та досягненні мети покарання, значенні санкції статті у посиленні боротьби із певними видами злочинів тощо. Даним проблемам присвячені роботи Н.П. Водько, М.Й. Коржанського, О.М. Костенко, В.О. Навроцького, М.І Хавронюка, П.Л. Фріса тощо. Безпосередньо проблемам створення нового комплексу кримінально-правових норм у сфері боротьби із корупційними злочинами, аналізу їх якості та ефективності присвячені наукові дослідження В.В. Голіної, О.М. Костенко, М.Г. Колодяжного, Г. Крайника, В. О. Навроцького, В. Я. Настюка, А.В. Савченко, тощо.

Визначення конкретної проблеми Сутність і зміст даного дослідження спрямовані на пошук відповідей на досить важливі питання: "Чому саме проблема посилення кримінальної репресії щодо осіб, які вчинили корупційні діяння, має вирішуватися за рахунок загальних інститутів кримінального права? Чи узгоджується такий підхід законодавця із основними принципами та засадами кримінального права та законодавства України?"

Основний зміст.

Результатом багаторічного реформування та удосконалення кримінального законодавства України (крім іншого) є відтворення у законодавчих положеннях безумовного та першочергового значення під час вирішення питання щодо можливостей звільнення особи від кримінальної відповідальності та покарання характеру та ступеню суспільної небезпеки вчиненого діяння. І саме цей критерій досить чітко формалізований у кримінально-правових нормах. Другим напрямом розвитку теорії кримінального права є пошук теоретичного та законодавчого критерію, якій дозволяв би за умови першочергового врахування тяжкості вчиненого злочину, зберегти індивідуальний підхід у визначенні кримінальної відповідальності та покарання щодо конкретної винної особи, надати належне врахуванню особистісних властивостей злочинця. Це можливо лише через оцінку досягнення мети виправлення та спеціального попередження стосовно конкретної особи. Зазвичай висновок щодо можливостей виправитися та не вчиняти у подальшому нових злочинів без реального застосування кримінальної відповідальності та покарання заснований на судовій оцінці (крім тяжкості вчиненого діяння) особистісних соціально-психологічних, кримінологічних та кримінально-правових характеристик винної особи. Саме він дозволяє зорієнтуватися у сфері вирішення питання щодо доцільності звільнення винної особи від кримінальної відповідальності та покарання, у визначенні характеру тих кримінально-правових заходів, які є мінімально необхідними та достатніми для виправлення цієї особи та попередження вчинення нею нових злочинів.

Станом на 2013 рік за кримінальним законодавством України практично усі види звільнення від кримінальної відповідальності та покарання пов'язуються із характером та тяжкістю вчиненого злочину та певними матеріальними критеріями оцінки можливостей досяг-

нення мети виправлення без реального застосування кримінальної відповідальності та призначеного судом покарання. Звільнення від кримінальної відповідальності, окрім звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності (ст.ст.45-48 КК), та звільнення від покарання, передбачені ч. 4 ст. 74 КК, ст. 75 КК, можуть стосуватися лише злочинів невеликої та середньої тяжкості. Межі звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років (ст. 79 КК) є більш широкими: звільнення не застосовується лише до жінок, засуджених до позбавлення волі на строк більше п'яти років за тяжкі і особливо тяжкі злочини. Отже призначення покарання більш м'якого ніж передбачено законом на підставі застосування положень ст. т. 69, 69-1 КК за вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів (до п'яти років включно) не виключає застосування цього виду звільнення від відбування покарання до специфічної категорії засуджених жінок. Матеріальні критерії оцінки можливостей досягнення мети виправлення без реального застосування кримінальної відповідальності та призначеного судом покарання редакційно сформульовані законодавцем досить по різному. Звільнення від кримінальної відповідальності в більшості випадків передбачає наявність конкретної позитивної поведінки, спрямованої на усунення спричиненої шкоди та розкриття злочину (наявність каяття, активне сприяння у розкритті злочину, відшкодування завданих збитків, примирення з потерпілим, виправдання довіри та виховних заходів певного колективу, втрата суспільної небезпечності). Зазначені види звільнення від покарання та його відбування передбачають їхнє застосування у разі втрати особою суспільної небезпечності (ч. 4 ст. 74 КК), у разі визначення можливості виправлення засудженої особи без відбування покарання (ст. 75 КК). [2, С. 20-21, 33-35]

Такі поняття як "каяття", "втрата суспільної небезпечності", "можливість виправлення без відбування покарання" є оціночними. Саме в цій частині зміст кримінально-правової норми є не чітким, не достатньо визначеним як таким, що надає можливості для його поширеного тлумачення, посилює значення суб'єктивного фактору, а отже судівського розсуду. В даному випадку реалізація принципу індивідуалізації кримінальної відповідальності та покарання практично залежить від нього. На справедливу думку М.І. Ховранюка в чинних умовах функціонування судової системи в Україні це призводить до корупційної складової. У підтвердження цього вчений наводить досить переконливі статистичні дані, що свідчать, що свідчать про стан кримінального правосуддя у розглядуваній сфері у 2013 році. Вчений вважає, що факт нерівності за соціальним статусом у застосуванні звільнення від кримінальної відповідальності та покарання відтворюється у тому, що кримінальні провадження припинені у 2013 р стосовно 78, 8% директорів та інших службових осіб, які без усяких підстав не сплачували заробітну плату, щодо 58 % осіб, які вчинили службове підроблення, щодо 17, 7 % осіб, які розкрадали майно із використанням службового становища (тоді як відсоток осіб, які вчинили звичайну крадіжку, становив 4,5 %). Звільнені від покарання 85,1 % осіб, які засуджені за зловживання службовим становищем, що потягнуло тяжкі наслідки, 80,2 % осіб, засуджених за отримання неправомірної вигоди тощо. [13, С. 2]

Проте, чи має свідчити ця корупційна складова про необхідність повної заборони стимулюючих криміналь-

но-правових заходів стосовно осіб, які вчинили злочини, використовуючи службові повноваження, навіть у разі вчинення ними злочинів невеликої та середньої тяжкості? Законодавець відповів на це питання позитивно, відшукуючи додаткові заходи кримінально-правового впливу на корупційні злочини. Законом України від 14 жовтня 2014 р. № 1698 - VII "Про Національне антикорупційне бюро України" ст. 45 КК України доповнено приміткою, в якій встановлено перелік злочинів, що належать до корупційних. Це злочини, передбачені ст.ст. 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410 КК (у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем); ст.ст. 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368-369-2 КК. В більшості в своїй в зазначених статтях, переважно в основному складі злочину визначені діяння невеликої та середньої тяжкості (понад чотирнадцять складів злочину). Лише п'ять кваліфікованих складів злочину, передбачених ч. 2 ст.ст. 262, 308, 312, 313 та 410 КК, відповідно до змісту санкції відносяться до тяжких злочинів, відповідальність за які посилена у зв'язку із наявністю обтяжуючої обставини - вчинення діяння шляхом зловживання службовим становищем.

Закріплення переліку корупційних діянь у даній статті має особливе значення, оскільки стосовно цих діянь законодавцем визначена категорична заборона у застосуванні ст. ст. 45-48, 69, ч. 4 ст. 74, ст.ст. 75, 79, 81, 82, 86, 91 КК. Отже вчинення цих злочинів виключає застосування звільнення від кримінальної відповідальності (ст.ст. 45-48 КК); призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, у разі наявності кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину та особи винного (ст. 69 КК); можливість звільнення за вироком суду від покарання навіть якщо з урахуванням бездоганної поведінки та сумлінного ставлення до праці винна особа на час розгляду справи в суді не вважається суспільно небезпечною (ч. 4 ст. 74 КК); звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. 75 КК); звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років (ст. 79 КК), суттєво впливає на термін фактичного відбуття строку для умовно-дострокового звільнення та заміни невідбутої частини покарання більш м'яким (ст.ст. 81, 82 КК); виключає можливість звільнення від відбування покарання на підставі амністії, якщо вирок не набрав законної сили (ст. 86 КК), та можливість дострокового зняття судимості (ст. 91 КК). [3, С.23- 47]

Кожний випадок такого обмеження заслуговує на конкретне дослідження. Проте в даному випадку обмежимося предметом даної статті.

Узагальнений підхід до аналізу цих нововведень надає підстави погодитися із тим твердженням, що вони спрямовані у даному випадку, насамперед, на унеможливлення (ускладнення) застосування пільгових (заохочувальних) норм кримінального права до осіб, які вчинили корупційні діяння. (9, С. 51) У всіх цих випадках типова тяжкість вчиненого злочину не має значення. Критерієм заборони є вчинення певного виду злочину - корупційного злочину. Відтепер межі судового розсуду щодо прийняття рішення про можливість звільнення від кримінальної відповідальності та певних видів покарання осіб, які вчинили корупційні злочини, обумовлюються двома чітко визначеними у законі обмеженнями. Перший стосується визначення типового ступеня тяжкості вчиненого діяння як підстави для застосування звільнення.

Другий відтворюється суто у прямих заборонах, яких суд має дотримуватися.

Безумовним є те, що кримінально-правова оцінка має завжди адекватно відображати об'єктивні реалії, насамперед у сфері боротьби із злочинністю. Зміни у соціальному, політичному та економічному житті суспільства можуть вимагати як визначення нових об'єктів кримінально-правової охорони, так і посилення ступеня суворості кримінально-правової репресії щодо певних діянь. Зазначене безпосередньо стосується формування політичного курсу у боротьбі із корупційною злочинністю. Вченими обговорюється можливість та доцільність у межах кримінальної юстиції створення підсистеми антикорупційної юстиції, яка б охоплювала (крім інших складових) відповідні правові норми, спрямовані як на запобігання даного виду злочинності, так і забезпечення відповідальності за корупцію. Нове антикорупційне законодавство України має стати якісно новим і потужним нормативно-правовим засобом кримінально-правової протидії корупційним проявам. [6, С. 14-21; 11, С. 58] Проте кримінальне законодавство спроможне лише в певних межах впливати на рівень злочинності, яка є відтворенням комплексу негативних соціально-економічних, політичних, моральних явищ життєдіяльності суспільства. З одного боку, державний кримінальний примус є об'єктивною необхідністю, яка протистоїть злочинності. З іншого, вибудовування системи негативних кримінально-правових наслідків у разі вчинення корупційного злочину, реальне застосування суворих правових заходів державного впливу самі по собі спроможні впливати на зменшення рівня корупційної злочинності лише за умови дотримання принципів та засад кримінального права та законодавства.

Загальновизнаним є те, що саме санкція має відтворити ступінь суспільної небезпечності вчиненого діяння та винної особи, значення об'єкта посягання, особливості способу вчиненого діяння та мотивацію поведінки злочинця. Посилення суворості санкції відтворюватиме особливе значення для держави та суспільства певної сфери суспільних відносин, свідчитиме про більшу ступінь суспільної небезпеки діяння та його тяжкість, спрацьовуватиме на попередження певного виду злочинності. В даному випадку корупційного спрямування. Проблема чіткості та адекватності санкції кримінально-правової норми постоїть сьогодні досить гостро. Вона активно обговорювалася під час підготовки та прийняття нового кримінального законодавства, продовжує обговорюватися і до сьогодні. Актуальність її посилюється на тлі значної інтенсивності змін, яких зазнає чинне кримінальне законодавство. На якості кримінально-правових норм Особливої частини КК відбивається факт не розробленості питання про критерії караності злочину, відсутності типів санкцій, зорієнтованих на певну шкалу цінностей об'єктів кримінально-правового захисту, відсутність концептуальних засад визначення доцільного виду та розміру покарання, визначення меж санкцій в теорії кримінального права [9, С. 8; 12, С. 101-102; 13, С. 2].

Проте законодавець обрав інший шлях боротьби із корупційними злочинами - посилення суворості інститутів Загальної частини кримінального законодавства. Зміни, які вносяться до Загальної частини кримінального законодавства мають особливе значення і мають тлумачитися відповідно до сутності та призначення цієї частини кримінального права. В доктрині кримінального права зміст, сутність та значення Загальної частини

кримінального права відтворюється у досить різному за кількістю переліку ознак. Так, відповідно до більш широкого поняття, Загальну частину утворюють норми та інститути, які мають спільне значення для розуміння, вивчення, з'ясування, тлумачення та застосування всього кримінального законодавства; які визначають головні засади, принципи і завдання кримінального законодавства України, підстави та умови застосування кримінальної відповідальності. (4, С. 58-59) В інших виданнях наголошується на тих ознаках, які є найважливішими і визначають місце Загальної частини у кримінальному законодавстві: Загальна частина - це програма, що визначає підстави та межі застосування норм Особливої частини, оптимально допустимий обсяг і зміст складів злочинів, умов призначення видів і розмірів покарання щодо осіб, які переступили вимоги кримінального закону [5, С. 32] Тим більш справедливим є твердження В.О. Навроцького про те, що "ступінь досконалості Кримінального кодексу визначається тим, наскільки розвинутою є його Загальна частина, як послідовно і глибоко викладені в законі її інститути..." [9, С. 30].

Аналіз чинного змісту кримінально-правових норм, що містяться у Загальній частині Кримінального кодексу, підтверджує зазначене. Саме в положеннях Загальної частини кримінального права (законодавства) відтворюються принципи кримінального законодавства, які обумовлюють стратегічний напрям його реформування, визначаються загальні кримінально-правові інституції, що стосуються будь-якого виду злочину, містяться засоби забезпечення індивідуалізації відповідальності та покарання, підстави та умови застосування кримінальної відповідальності, покарання, звільнення від кримінальної відповідальності та відбування покарання тощо. До змін, яких зазнала Загальна частина кримінального законодавства у 2014 році щодо особливостей відповідальності за вчинення корупційних злочинів, її положення відповідали назві і стосувалися злочину будь-якого виду. Видова належність суспільно небезпечної поведінки не виокремлювалася. У якості формального критерію, з яким пов'язувалися певні обмеження у застосуванні загальних інститутів, переважно виступала типова тяжкість вчиненого злочину. Зараз же факт посилення карної репресії, якій відтворюється у повній забороні застосування певних стимулюючих кримінально-правових інститутів, пов'язаний саме із видом вчиненого злочину, стосується осіб, які вчинили корупційні злочини.

У цьому зв'язку слід визнати справедливим твердження тих вчених, які визнаючи той факт, що норми права можуть бути результатом політичного рішення, в той же час доводять, що політичне рішення, виражене у формі кримінально-правової норми, повинно щонайменше відповідати вже існуючим принципам, оскільки це є засобом забезпечення верховенства права. А відповідно принципи кримінального права мають стати орієнтиром під час прийняття певного політичного рішення. В правовій державі політична доцільність не може ставитися вище за законність, а отже законність не може поступатися доцільності. [1, С. 145; 4, С. 128] Передусім прийняття нових законів, внесення певних змін до чинного законодавства не може звужувати зміст та обсяг існуючих прав та свобод громадян України, не може посягати на рівність громадян перед законом.

Реалії ж свідчать про інше. Забороною застосування до осіб, які вчинили корупційні злочини, звільнення від кримінальної відповідальності та покарання, навіть

у випадку вчинення ними злочину невеликої та середньої тяжкості, законодавець нівелює значення типового ступеня тяжкості саме для певної категорії винних осіб, які усуваються із сфери взаємовпливу ступеню суспільної небезпеки вчиненого діяння на обсяг кримінальної репресії. Зміни, які внесені до умов застосування спеціального виду звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок та жінок, які мають малолітніх дітей (ст. 79 КК), не відповідають загальному спрямуванню кримінального законодавства на гуманізацію та економію кримінальної репресії щодо даної специфічної категорії засуджених, ставлять під загрозу дотримання інтересів її дитини. Пов'язуючи обмеження у застосуванні кримінально-правових інституцій, які мали б стимулювати досягнення мети виправлення та спеціальної превенції у більш оптимальні терміни із видом злочину (корупційні злочини), законодавець позбавляє дану категорію винних осіб можливості сподіватися на те, що їхня позитивна посткримінальна поведінка впливатиме на обсяг кримінально-правового примусу, і в такий спосіб усуває їх із сфери дії прогресивної системи кримінального правосуддя. Усе зазначене, на наш погляд, не відповідає принципу справедливості, рівності перед законом, іншим базовим положенням кримінального права.

Насамкінець, щодо відповідності розглядуваних змін, яких зазнала Загальна частина кримінального законодавства, та сутності такого спеціального принципу кримінального права як відповідність покарання тяжкості вчиненого злочину. Слід зазначити, що з часів чинності попереднього кримінального законодавства до сьогодні в доктрині кримінального права наголошувалося і наголошується на його недосконалості у законодавчій та правозастосовній практиці, оскільки ще не відпрацьовані відповідні мірки, масштаби за допомогою яких має бути оцінена співрозмірність покарання та тяжкості вчиненого злочину. [4, С. 79-84; 14, С. 14] Як вже йшлося, ця проблема відтворюється у іншій проблемі - чіткості та адекватності санкцій кримінально-правових

Загальна частина КК містить спеціальну норму, яка має спрямувати діяльність суду на дотримання даного принципу. Принцип відповідності покарання тяжкості злочину відтворюється у змісті ч. 1 ст. 65 КК, де йдеться про те, що суд призначає покарання у межах, установлених у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК, що передбачає відповідальність за вчинений злочин..., відповідно до положень Загальної частини КК, враховуючи ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання. [3, С. 31] Деякі вчені вважають, що в п. 3 ч. 1 ст. 65 КК відтворюється принцип адекватності. [5, С. 141]

Узагальнений підхід щодо змісту зазначених положень ч. 1 ст. 65 КК свідчить про особливу важливість врахування тяжкості вчиненого злочину на декількох рівнях: під час оцінки санкції статті; аналізу тих положень Загальної частини, в яких відповідно до типового ступеня тяжкості злочину (невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжких та особливо тяжких) регулюється сфера застосування, зокрема, звільнення від кримінальної відповідальності та покарання; під час безпосередньо оцінки індивідуального ступеня тяжкості вчиненого злочину на підставі усього комплексу як обов'язкових, так і факультативних ознак складу злочину.

Правильним є віднесення змісту зазначеної норми до тих головних та концептуальних положень кримінально-

го законодавства, що витримали випробування і часом і різними умовами життєдіяльності суспільства. Адже типова тяжкість вчиненого злочину є не лише одним із декількох критеріїв визначення можливості мінімізувати каральний вплив на винну особу, але й дозволяє контролювати його дотримання, а отже гарантувати дотримання прав та свобод особи у сфері кримінального правосуддя. Саме в ньому відтворюються об'єктивні зміни та шкода, яких зазнає певна сфера суспільних відносин, на які посягає злочинне діяння, а отже може бути вимірною та формально зафіксованою у санкції статті. В той же час, у даній статті не міститься навіть натяку на існування такого критерію, який має впливати на призначення покарання (опосередковано - на звільнення від покарання) - як видова належність злочину.

Підсумовуючи, слід зазначити наступне. З набуттям чинності змін, яких зазнала Загальна частина кримінального законодавства у 2014 р., постало чимало проблем теоретичного та законодавчого характеру, які мають стати предметом більш прискіпливого дослідження науки кримінального права. На особливу увагу заслуговують питання відповідності законодавчих новел усій системі кримінального законодавства, основоположним кримінально-правовим принципам.

Узагальнений підхід до аналізу правової сутності кримінально-правових інститутів звільнення від кримінальної відповідальності та покарання дозволяє зауважити про значну роль, яку відіграють ці інституції у корегуванні обсягу потенційної кримінальної відповідальності та призначеного у вирокі суду покарання. Вони стосуються тих випадків, коли вже встановлені та доведені підстави для притягнення особи до кримінальної відповідальності, а отже можна говорити про досягнення щодо цієї особи досить важливої мети кримінального правосуддя - невідворотності кримінально-правової реакції держави на вчинений злочин, що не завжди має тягнути невідворотність відповідальності та покарання.

Головна сутність та зміст значної кількості принципів кримінального права та законодавства (гуманізму, економії кримінальної репресії, диференціації та індивідуалізації кримінальної відповідальності та покарання тощо) відтворюються саме у змісті розглядуваних кримінально-правових інститутів, полягають у доведенні доцільності існування прогресивної системи у сфері кримінального правосуддя, коли обсяг прав і свобод винної особи безпосередньо залежить від її поведінки (на будь-якій стадії притягнення та реалізації кримінальної відповідальності).

З одного боку, факт застосування судом звільнення від кримінальної відповідальності та звільнення від відбування покарання безумовно у підсумку впливає на обсяг суворості кримінально-правових заходів, які застосовуються до винної особи. Проте їх головне значення полягає не у посиленні загальної попереджувальної функції кримінального законодавства, а в досягненні в оптимальні терміни мети спеціального попередження. Отже їхнє принципове значення - у виконанні функції стимулювання та заохочення особи до правомірної, соціально визнаної поведінки, яка підтверджується фактом виправлення цієї особи та не вчинення нею нового злочину. В такому значенні розглядувані інститути мають стосуватися усіх без виключно засуджених осіб, за умови наявності формальних підстав. Інакше виникає проблема відповідності законодавчих положень принципам кримінального права.

Намагання законодавця посилити суворість відповідальності за вчинення корупційних злочинів (отже злочинів певного виду) за рахунок положень Загальної частини кримінального законодавства є також додатковим підтвердженням необхідності більш глибокого дослідження такої проблеми теорії кримінального права як співвідношення та первісне значення положень Особливої та Загальної частини КК у досягненні загальної попереджувальної функції кримінального права та законодавства. Адже до розглядуваних змін кримінального законодавства у 2014 р. були всі підстави вважати, що посилення загальної попереджувальної функції кримінального законодавства має насамперед пов'язуватися із змістом (суворістю) санкції статті.

Література

1. Водько Н.П. Формирование политики противодействия уголовным правонарушениям в Украине (оперативно-розыскной аспект): монография / Н.П. Водько. - Одесса: Феникс, 2015. - 572 с.
2. Кримінальний кодекс України (із змінами та доповненнями на 1 вересня 2013 року). - Х.: Одіссеї, 2013. - 232 с.
3. Кримінальний кодекс України: станом на 15 лютого 2016 р. - Х.: Право, 2016. - 266 с.
4. Кримінальне право і законодавство України. Частина Загальна. Курс лекцій / За ред. М.Й. Коржанського. - К.: Атіка, 2001. - 432 с.
5. Кримінальне право. Загальна частина: Підручник / За ред. А.С. Беніцького, В.С. Гуславського, О.О. Дудорова, Б.Г. Розовського. - К.: Істина, 2011. - 1112 с.
6. Костенко О. Щодо антикорупційного потенціалу "людського фактора", або про "камінь, яким зневажили будівничі" // Право України. - 2015. - № 12. - С. 14-21.

7. Меркулова В.О. Реформування законодавчих положень Загальної частини Кримінального кодексу України: актуальні питання порівняльно-правового аналізу // Південноукраїнський правничий часопис. - 2015. - № 4. - С.

8. Навроцький В. Розвиток законодавства України про кримінальну відповідальність за корупційні посягання // Право України. - 2015. - № 12. - С. 37-45.

9. Навроцький В.О. Наступність кримінального законодавства України (порівняльний аналіз КК України 1960 р. та 2001 р.) - К.: Атіка, 2001. - 272 с.

10. Настюк В., Крайник Г. Проблеми адміністративної та кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення в Україні // Право України. - 2015. - № 12. - С. 48-55.

11. Савченко А. Актуальні питання кримінальної відповідальності за корупційні злочини // Право України. - 2015. - № 12. - С. 58-67.

12. Хавронюк М.І. Щодо відповідності санкцій кримінально-правових норм суспільній небезпеці діянь // Науковий вісник Дніпропетровського юр. Ін-ту МВС України. - 2001. - № 1 (4). - С. 101-102.

13. Хавронюк Н.І. Знаєш ли ти, українець, за що тебе посадять і скільки дадуть? // Зеркало недели, - № 1 (197) от 17 января 2015 г. - С. 2.

14. Фріс П.Л. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. 2-ге видання, доповнене і перероблене. - К.: Атіка, 2009. - 512 с.

Меркулова В.О.,
доктор юридичних наук, професор
професор кафедри кримінального
права та кримінології ОДУВС
Надійшла до редакції: 24.03.2016

УДК 343.814 (477)

ПРАВО ОСУЖДЕННЫХ НА ЛИЧНУЮ БЕЗОПАСНОСТЬ В ИСПРАВИТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ УКРАИНЫ

Конопельский В. Я.

Одной из целей деятельности исправительных учреждений является обеспечение безопасности и правового режима исполнения и отбывания наказания. Реформирование государственной пенитенциарной службы Украины наиболее рельефно проявляется именно в этом направлении. Оно осуществляется на принципах законности, гуманизма, строгого соблюдения норм Всеобщей декларации прав человека, Конституции Украины о правах и свободах человека и гражданина, а также учета реальных интересов осужденных.

Побудительной причиной для ускорения реформирования и практической реализации всех аспектов проблем защиты гражданских прав, законных интересов и безопасности осужденных, а также создания нормальных условий отбывания наказания в местах лишения свободы стало стремление украинского общества соответствовать европейскому праву и практике отбывания наказаний осужденными в странах Западной Европы. В соответствии с этим и проходили демократические преобразования всех социальных институтов в украинском обществе после 2000 года, в том числе пенитенциарной системе.

В целом картина результатов проевропейских реформ в системе пенитенциарных учреждений Украины © В.Я. Конопельский, 2016

достаточно противоречива. С одной стороны, несмотря на существующие трудности, очевидны прогрессивные преобразования, направленные на гуманизацию как правовых норм, так и практики режима содержания осужденных, обеспечивающей их личную безопасность в процессе отбывания наказаний. Но, с другой стороны, сохраняется уровень правонарушений в пенитенциарных учреждениях, подпитываемый состоянием общей преступности за стенами этих учреждений, т.е. в самом обществе. Ведущей тенденцией в этом процессе, по нашим оценкам, выступают процессы приближения отечественного уголовного, уголовно-исполнительного и уголовно-процессуального права к европейскому праву, а украинской практики содержания осужденных к практике в странах Европейского союза. Процессы внедрения в жизнь таких европейских принципов деятельности пенитенциарных учреждений, как открытость, ответственность, безопасность, адекватное реагирование на девиации и заявления осужденных лиц, оптимальное использование ресурсов, все чаще находят применение в работе пенитенциарных учреждений Украины. Однако следует отдавать отчет в том, что данный процесс - постепенный и весьма длительный. Он может занять несколько десятилетий.

**ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС**